

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 4^{ΗΣ} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1984

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΑΡΟΥ

ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΧΑΗΛΙΔΟΥ-ΝΟΥΑΡΟΥ

Ὁ νέος ἀκαδημαϊκὸς κ. *Εὐάγγελος Μουτσόπουλος*, ποὺ ἀναλαμβάνει σήμερα ἐπισήμως τὰ καθήκοντά του, ἐκλέχθηκε τὸν περασμένο Μάρτιο στὴ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο ἔδρες τῆς Φιλοσοφίας καὶ εἰσέρχεται στὴν Ἀκαδημία σὲ σχετικῶς νέα ἡλικία, ἀφοῦ ὅμως ἔχει ἤδη ἀναπτύξει μιὰ πολὺ σημαντικὴ συγγραφικὴ, διδακτικὴ καὶ διοικητικὴ δράση καὶ πραγματοποιήσει μιὰ ἀξιόλογη προσφορὰ στὴ φιλοσοφία καὶ στὴν παιδεία, χάρη στὴν ὁποία ἔχει γίνει πολὺ γνωστὸς στὴ χώρα μας καὶ στὸ ἐξωτερικόν. Εἶμαι πολὺ εὐτυχής, κατὰ τὴν ἐπίσημη αὐτὴ ὑποδοχὴ του, νὰ ἀπευθύνω στὸ νέο συνάδελφο ἐκ μέρους ὅλων τῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας καὶ προσωπικῶς ἕνα θερμὸ χαιρετισμὸ καὶ τὶς καλύτερες εὐχὲς μας ὑγείας, εὐτυχίας καὶ γόνιμης προσφορᾶς.

Στηριζόμενος σὲ μιὰ βαθιὰ γνώση τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νεότερης φιλοσοφίας ὁ *Εὐάγγελος Μουτσόπουλος* διερεύνησε ἀρχικὰ τὰ προβλήματα τοῦ ὠραίου καὶ τῆς αἰσθητικῆς, στὰ ὁποία ἀφιέρωσε τὴν πρωτότυπη διδακτορικὴ διατριβὴ του γιὰ τὴ μουσικὴ στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος (*La musique dans l'œuvre de Platon*), ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Παρισίων καὶ βραβεύθηκε τὸ 1961 ἀπὸ τὴν *Association des Études Grecques*.

Στὶς μεταγενέστερες ἐργασίες του ὁ νέος συνάδελφος διεύρυνε τὸν κύκλο τῶν φιλοσοφικῶν του προβληματισμῶν, προχώρησε στὴ μελέτη πολλῶν βασικῶν θεμάτων τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, τῆς ἀξιολογίας, τῆς κοινωνιολογίας κλπ. καὶ προσέφερε πολλὰ νέες ἀπόψεις ποὺ προωθοῦν τὸ φιλοσοφικὸ στοχασμό, ἀπὸ τὶς ὁποῖες θὰ ἀναφέρω μόνο τὴ

θεωρία του για την έννοια του «καιροῦ» καὶ τῆς καιρικότητας, πού θά ἐκθέσει καὶ στὴν ἀποψινὴ του ὁμιλία.

Τὰ πορίσματα τῶν φιλοσοφικῶν του ἀναζητήσεων καὶ ἐρευνῶν ὁ Εὐάγγελος Μουτσόπουλος εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ τὰ μεταδώσει στὸ εὐρύτερο κοινό, ὄχι μόνο μὲ τὰ πολυάριθμα βιβλία του, τὰ δημοσιεύματά του καὶ τὶς ἀνακοινώσεις του σὲ συνέδρια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐπιτυχή διδασκαλία του παλαιότερα στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης καὶ σήμερα στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου ἐξακολουθεῖ πάντα νὰ διδάσκει, καθὼς καὶ σ' ἄλλα πανεπιστήμια καὶ ἀνώτατα πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ὅπου προσκλήθηκε νὰ δώσει μαθήματα καὶ διαλέξεις.

Ἀξίζει ἐπίσης νὰ μνημονευθεῖ ἰδιαίτερος ἡ διοικητικὴ καὶ ἡ ἐκδοτικὴ δραστηριότητα τοῦ νέου συναδέλφου, ὁ ὁποῖος διευθύνει ἤδη δύο ἑλληνικὰ φιλοσοφικὰ περιοδικὰ καὶ ἱδρυσε τὸ *Corpus Philosophorum Graecorum Recentiorum*, τὴ σειρά δηλαδὴ τῶν ἔργων τῶν νεοελλήνων φιλοσόφων, στὴν ὁποία ἔχει ἤδη ἐκδώσει τὰ φιλοσοφικὰ κείμενα τοῦ Βράϊλα-Ἀρμένη καὶ ἄλλων.

Χάρη στὴν πολυσχιδὴ αὐτὴ πνευματικὴ του δράση ὁ κ. Μουτσόπουλος ἐτιμήθηκε μὲ πολλὰς τιμητικὰς διακρίσεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἀναφέρω μόνο μία, τὴν ἐκλογή του, τὸ 1977, ὡς ἀντεπιτέλλοντος μέλους τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

Ἀγαπητὴ συνάδελφε,

Καλῶς ὀρίσατε στὸ Ἴδρυμά μας, Σᾶς ἀπευθύνω καὶ πάλι τὰ θερμὰ συγχαρητήρια ὅλων μας καὶ τὶς καλύτερες εὐχὰς μας καὶ ἔχω τὴν τιμὴ καὶ τὴ χαρὰ νὰ σᾶς παραδώσω, σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμό, τὸ μεγάλο διάσημο τῆς Ἀκαδημίας, πού ἀποτελεῖ σύμβολο τῆς ἀφοσιώσεώς σας πρὸς τὶς ἀξίες καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀνωτάτου αὐτοῦ Πνευματικοῦ Ἰδρύματος.

Κατ' ἐντολή τῆς Σύγκλητου τὸ νέο συνάδελφο θά προσφωνήσῃ ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Γεώργιος Βλάχος, τὸν ὁποῖο παρακαλῶ νὰ λάβει τὸ λόγο.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΛΑΧΟΥ

Κύριε Συνάδελφε καὶ ἀγαπητὴ Φίλε,

Ἡ Σύγκλητος τῆς Ἀκαδημίας μοῦ ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ μοῦ ἀναθέσει νὰ Σᾶς πῶ τὸ καλῶς ὀρίσατε στοὺς κόλπους τοῦ ὑψίστου πνευματικοῦ Ἰδρύματος τῆς Χώρας. Σπεύδω νὰ Σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι τὴν ἐκπλήρωση τοῦ τιμητικοῦ αὐτοῦ χρέους τὴν ἀντιλαμβάνομαι ὡς μία ἐκδήλωση φιλίας, βαθειᾶς ἐκτιμῆσεως καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο πού, μὲ τὰ περιορισμένα μέσα τὰ ὁποῖα διαθέτω, θά ἔχω νὰ

παρουσιάσω – λιγότερο για να τα άπεικονίσω και περισσότερο για να θερμάνω την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία, σε λίγο, θα άκουσθει ό δικός σας φιλοσοφικός λόγος.

Είναι φυσικό να ύπενθυμίσω από την άρχή, ότι ή ατμόσφαιρα αυτή είναι έμπληη από την ζωντανή παρουσία δύο μεγάλων προσωπικοτήτων του νεοελληνικού φιλοσοφικού στοχασμού, του Εδάγγέλου Παπανούτσου και του Ίωάννου Θεοδωρακοπούλου, ειδικότερα δέ, σήμερα, του τελευταίου, τον όποιον άκριβώς έκλήθητε να διαδεχθήτε στην έδρα της Φιλοσοφίας.

Δέν μου άνήκει, άσφαλώς, να διαλευκάνω τις πολυάριθμες πτυχές της άξιοθαύμαστης πνευματικής συνεχείας που έπισφραγίζει ή πρόσφατη πλήρωση δύο φιλοσοφικών έδρών της Άκαδημίας. Ό Πρόεδρος Κύριος Κωνσταντίνος Τσάτσος έππε άλλωστε άρκετά και πολυ έγκυρα, από αυτό τό βήμα, σχετικά με αυτό τό θέμα, πρό όλίγων μόλις ήμερών. Άν όμως είναι έπιτρεπτό σε τρίτους, όπως έγώ, να ύπογραμμίσουν την ευρύτερη σημασία μιās εκλεκτικής συγγενείας σαν αυτήν που διαβλέπω αυτή την στιγμή, ως μου έπιτραπει να έπισημάνω, άπλως, την οίονει άναγκαιότητα με την όποία δύο διαφορετικά έν πολλοίς πνευματικά πεπρωμένα, τό δικό σας και εκείνο του Ίωάννου Θεοδωρακοπούλου, συγκλίνουν και ταυτίζονται κατά την τελική τους άναφορά σε περίπου ταυτόσημες θεμελιακές τοποθετήσεις. Και στη μία περίπτωση και στην άλλη, ή ευρωπαϊκή παιδεία και φιλοσοφία, ιδεοκρατική, φαινομενολογική, ύπαρξιακή ή ότιδήποτε άλλο, δέν άφομοιώνεται άπλως, αλλά διαφωτίζεται κατά κάποιον τρόπο εκ των ένδον, για να άποκαλυφθει, στο τέλος, ή ούσιαστική ταυτότητα του έλληνικού και του ευρωπαϊκού πνεύματος, της ευρωπαϊκής και της Κλασικής Έλληνικής παιδείας. Άποκάλυψη που δέν σημαίνει άπλως άναδρομή στο παρελθόν, αλλά ζεκίνημα, μάλλον, για μία νέα, πλατειά και γόνιμη προσπάθεια των πνευματικών ανθρώπων αυτής της Χώρας να τοποθετήσουν άκόμη πιό ψηλά τό έπίπεδο της ευρωπαϊκής συνειδήσεως. Και θα μπορούσε να μιλήσει κανείς, ίσως με κάποια τόλμη, άλλ' άσφαλώς όχι χωρίς πραγματικό αντίκρυσμα, άναφερόμενος ειδικότερα στους εκπροσώπους της φιλοσοφίας μέσα σ' αυτό τό Ίδρυμα, για μία νέα Σχολή των Άθηνών, που πολλά έχει ήδη προσφέρει και άκόμη περισσότερα ύπόσχεται και για την Ελλάδα και για τον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό.

Ή δική σας πνευματική πορεία, Κύριε Συνάδελφε, είναι διαγής όσο και πρωτότυπη. Ένώ ή γνωστική σας περιέργεια άνοίγεται πρώιμα προς τον κόσμο, περιέργεια που ή έγκαιρη γλωσσομάθεια και ή οίκογενειακή έπιμέλεια και στοργή ύποβοηθούν σημαντικά, μία έμφυτη ανάγκη Σās κάνει να διευρύνετε παράλληλα και να έμβαθύνετε στην ούσία της έπιστήμης, αλλά και στην έννοια και σημασία της ζωής, βαθειά εισχωρώντας στον άόρατο, άλλ' άφαντάστως έντυπωτικό κόσμο της μουσικής. Άπό την άνώτερη θεωρητική και από τη σύνθεση φέρεσθε άβιάστως προς την φιλοσοφία.

Και αντίλαμβάνεσθε τὸν φιλοσοφικὸ λόγον ὡς μία σύνθεσις, ὄχι ἀπλῶς ἐννοιῶν, ἀλλὰ βιωμάτων, ποὺ ἀντανακλοῦν, κοντὰ στὶς ἀκραιφνῶς πνευματικὲς ἀνησυχίες, τὴν πλαστικότητα, ἐπίσης, τοῦ ἤχου, ἀλλὰ καὶ τῶν χρωμάτων, ἀφοῦ ὡσαύτως ἐπιδίδεσθε καὶ σὲ ζωγραφικὲς συνθέσεις. Ἡ φύσις σᾶς ἐπλασε, ὅπως ὅλους ἐμᾶς, σὰν δημιουργήματα. Ὅμως Σεῖς ἀντελήφθητε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν ἄνθρωπον, χάρις, ἀκριβῶς, στὴν ἰκανότητα τῆς συνθέσεως, σὰν δημιουργό. Ὅπως ἀκριβῶς στὴν εὐρωπαϊκὴ Ἀναγέννησις, ἀπὸ τὴν ὁποία ὅλοι καταγόμαστε, ἂν καὶ τὸ ξεχνοῦμε συχνά.

Μία πρώτη ἐπιβεβαίωσις αὐτῆς τῆς δημιουργικῆς σας παρουσίας μέσα στὸν κόσμον εἶναι οἱ δύο διδακτορικὲς σας διατριβὲς στὴ Γαλλία. Ἀναφέρω ἀπλῶς, τοὺς τίτλους, ποὺ μιλοῦν ἀπὸ μόνοι τους: Ἡ μουσικὴ στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος, δημοσιευμένη τὸ 1960 καὶ βραβευμένη τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀπὸ τὴν πολὺ γνωστὴν σὲ ὅλους Association des Études Grecques καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Ὁραίου στὸν Πέτρο Βράϊλα Ἀρμένη.

Ἡ πρωτοτυπία σας καὶ ἡ δημιουργικὴ σας ἰκανότητα γίνονται ἀμέσως ἀντιληπτές. Σᾶς καλοῦν νὰ διδάξετε, σὲ ἡλικία μόλις 28 ἐτῶν, στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μασσαλίας. Εἶναι ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς λαμπρῆς ἐπιστημονικῆς σταδιοδρομίας, ποὺ θὰ συνεχισθεῖ καὶ στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐκλογὴν σας στὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, τὸ 1965, καὶ Ἀθηνῶν, τὸ 1969, σταδιοδρομίας τόσο πλούσιας καὶ πολύπλευρης ποὺ θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατον νὰ τὴν ἀναπαραστήσω, ἔδω, ἔστω καὶ συνοπτικά.

Τὸ συγγραφικὸν σας ἔργο, πολυσχιδὲς καὶ πολύπλευρον, ἐκτείνεται σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς, ἀπὸ τὴν λογικὴν, τὴν ὄντολογία καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἀξιών ὡς τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας ἢ τοὺς συγχρόνους προβληματισμοὺς γύρω ἀπὸ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν ἀνθρωπισμό. Δὲν λησμονεῖτε βέβαια, τὴν μουσικὴν, ποὺ πάντοτε Σᾶς συνοδεύει στὴν ἀνοδικὴν σας πορείαν.

Ἄρκετὰ χρόνια μετὰ τὴν διδακτορικὴν σας διατριβήν, τὸ 1975, δημοσιεύετε ἕνα κομψὸν τόμον μελετῶν μετὰ τίτλον: Ἡ φιλοσοφία τῆς μουσικῆς στὴν ἀρχαία δραματοουργία. Θέμα εὐρύ, πρωτότυπον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπεξεργασία προϋποθέτει καὶ τὶς δικῆς σας γνώσεις τῆς μουσικῆς καὶ τὴν οἰκειότητα μετὰ τὰ κείμενα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς δραματοουργίας. Ἐπακολουθεῖ μία ὁλόκληρη σειρά μελετῶν ποὺ ἀποκαλύπτουν πολὺ ἐνδιαφέρουσες πτυχῆς τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου. Ἡ περιέργειά σας, ὅμως, δὲν περιορίζεται σ' αὐτὰς τὶς ἐπὶ μέρους ἀπεικονίσεις τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν. Ἀγκαλιάζει ἐπίσης ὁλόκληρον τὸ φάσμα τῶν ἐξελίξεων τῆς Φιλοσοφίας, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ὡς τὴν σύγχρονον δυτικο-ευρωπαϊκὴν καὶ τὴν νεώτερον ἑλληνικὴν διανόησιν, περνώντας ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, τὴν Σχολαστικὴν, καθὼς καὶ ἀπὸ νεώτερα φιλοσοφικὰ ρεύματα. Θὰ μοῦ ἦταν ἀδύνατον νὰ μνημονεύσω, ἔστω καὶ μόνο τοὺς τίτλους τοῦ ὄγκου αὐτοῦ πρωτοτύπων μελετῶν,

που τόσο εύστοχα και αποτελεσματικά πολλαπλασιάζουν τους διαύλους επικοινωνίας στον άπεραντο χώρο της φιλοσοφικής διανοήσεως. Ύπενθυμίζω, ωστόσο, ότι παράλληλα δημοσιεύετε, μεταξύ του 1960 και του 1970, επίσης πρωτότυπες συστηματικές έρευνες, όπως ή *Νόησις και ή Πλάνη, Αί Ήδοναί, ή Φαινομενολογία των άξιων, Ή συνείδηση του χώρου* κ.ά.

Ή δεκαετία του '70 εγκαινιάζεται με μία αξιολόγηση του αισθητικού αντικειμένου, υπό τον τίτλο: *Αί αισθητικά κατηγορίαι*, έργο στο οποίο ή άνεση με την οποία κινείσθε στο πεδίο της τέχνης κάνει πιο έγκυρες τις παρατηρήσεις και τά συμπεράσματα στο επίπεδο του φιλοσοφικού στοχασμού.

Τό έτος 1970 υπήρξε, ως φαίνεται, για Σας, έτος αποφασιστικής σημασίας. Διότι, ένα χρόνο αργότερα, μάς αποκαλύπτετε, στην *Είσαγωγή* ενός τόμου 400 και πλέον σελίδων υπό τον τίτλο: *Φιλοσοφικοί Προβληματισμοί*, έργο που περιλαμβάνει δημοσιευμένες ήδη, αλλά και άδημοσίευτες μελέτες, ότι ρίχνετε μιá συνολική ματιά στην ως τότε πορεία σας, για να συναγάγετε τó νόημα της όλης φιλοσοφικής σας προσπάθειας. *Τά συνοψίζετε ó ίδιος στην έννοια της δημιουργίας, την όποία έπιστηρίζετε σε ένα αριθμό επί μέρους έννοιών, με έπίκεντρο την έλευθερία αλλά και την προθετικότητα της συνειδήσεως, στην όποία προσδίδετε πλατύτερο και ούσιαστικότερο περιεχόμενο από εκείνο της Σχολαστικής ή της Φαινομενολογίας.* Διευκρινίζετε άκόμη εκεί ότι αποστρέψατε την ύποταγή της φιλοσοφικής σκέψεως σε ένα προκαθορισμένο, γεωμετρικής ύψης σύστημα, και ότι προτιμάτε την ένιαία δομική συγκρότηση του φιλοσοφικού στοχασμού, έστω και μέσα από μία «γόνιμη άταξία». Ένα άπλο ύλλομέτρημα του τόμου κάνει άμέσως φανερό ότι τά φιλοσοφικά σας ενδιαφέροντα άγκαλιάζουν όλόκληρο τó φάσμα του θεωρητικού και του πρακτικού λόγου, αλλά και όλόκληρο τόν έκτενή χώρο της ιστορίας της φιλοσοφίας.

Στό σημείο αυτό όφείλω να υπενθυμίσω ότι έδημοσιεύσατε, τό 1978, έναν δεύτερο όγκώδη τόμο φιλοσοφικών μελετών, στον όποιο ύπογραμμίζετε, άκριβώς, ότι ή ιστορική φιλοσοφική διάνοηση δέν είναι άπλώς ιστορία, άλλ' αθθεντικό συμπλήρωμα της συνειδησιακής δραστηριότητας που διευρύνει, άνάως, και ζωογονεί τόν φιλοσοφικό στοχασμό. Στην *Είσαγωγή* αυτού του τόμου, παρουσιάζετε, πράγματι, την ιστορία της φιλοσοφίας, διά μέσου μιās μακρās σειρās ιστορικοφιλοσοφικών πραγματειών, ως μία «ιστορική και μεταϊστορική έπιστήμη». Μεταϊστορική υπό την έννοια ότι, πέραν ενός πρώτου «κριτικού και άναλυτικού» σταδίου, διανοίγεται έπίσης ένα δεύτερο «έρμηνευτικό και συνδετικό» στάδιο, κατά τó όποιο ó φιλοσοφικός στοχασμός του παρελθόντος έπικαιροποιείται και γίνεται γόνιμος με την σύνδεσή του προς τόν γενικότερα προβληματιζόμενο λόγο. Ένας τρίτος τόμος *Φιλοσοφικών Προβλημάτων* που είδε τó φώς κατά τó τρέχον έτος περιλαμβάνει περαιτέρω άναπτύξεις και επάνω σ' αυτό τó θέμα.

Ἦδη ὁμως πρὶν ἀπὸ τὴν δημοσίευση αὐτῶν τῶν μελετῶν, ἓνα τρίτομο ἔργο, ἡ *Πορεία τοῦ Πνεύματος*, ἔρχεται νὰ προσδώσει ἔκφραση ὀλοκληρωμένη, μεθοδική καὶ κατὰ κάποιον τρόπο συνολική στὸν ἐν γένει φιλοσοφικό σας στοχασμό.

Στὸν Πρόλογο τοῦ πρώτου τόμου ὑπογραμμίζετε μὲ σαφήνεια τὴν ἰδιοτυπία τοῦ φιλοσοφικῶς σκέπτεσθαι σὲ σύγκριση μὲ τίς συνήθειες νοητικῆς δραστηριότητες. Ἡ ἰδιοτυπία αὐτή, στὸν φιλοσοφικό στοχασμό, συνίσταται στὸ ὅτι ἡ συνείδηση ὄχι μόνον ἐπιζητεῖ νὰ ἰδιοποιηθεῖ τὰ γνωστικά ἀντικείμενα, ἀλλὰ καὶ προσπαθεῖ νὰ τονωθεῖ ἡ ἰδία ἐρχόμενη σὲ ἐπαφή μὲ αὐτά. Δὲν πρέπει, ὡστόσο, νὰ νομισθεῖ ὅτι φερόμεθα, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, πρὸς μία ἀπλῶς ἐσωστρεφῆ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Γνώστης τῶν παλαιῶν καὶ νέων νοησιαρχικῶν καὶ βουλευσιαρχικῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἀντιλαμβάνεσθε ὁ ἴδιος τὴν γνωστικὴ ἐνέργεια ὡς ἓνα δημιουργικὸ δυναμισμό, ἓνα *creo* ποῦ δὲν ἀπαρνεῖται ἀλλὰ συνθέτει, ἀντιθέτως, καὶ ὀλοκληρώνει τὸ *cogito* καὶ τὸ *volō*, τὸ στοχάζομαι καὶ τὸ θέλω. Περιορίζομαι, στὸ σημεῖο αὐτό, στὴν ἀναπαραγωγή ἑνὸς σημαντικοῦ ἀποσπάσματος τοῦ πρώτου αὐτοῦ τόμου τοῦ βιβλίου σας: «Ἡ νόησις ἀποκτᾶ μίαν πρόθεσιν. Ἡ πρόθεσις μάλιστα αὐτὴ ὄχι μόνον κάμνει τὴν νόησιν ν' ἀποσκοπεῖ εἰς μίαν πραγματικὴν κάρπωσιν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἐργάζεται πρὸς τὴν κατεύθυνσιν μιᾶς ἀναλύσεως, μιᾶς ἀνακατατάξεως καὶ ἀνασυνθέσεως τῶν δεδομένων τῆς ἐξωτερικῆς πραγματικότητος, χάριν πληρεστέρας ἀφομοιώσεώς της»¹.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προχωρεῖτε πρὸς μία νέα θεώρηση τῶν νοητικῶν λειτουργιῶν, ἐπεκτείνοντας τὴν ἔρευνά σας καὶ πρὸς τὴν λογικὴ κάθαρση τῶν ἐνοιῶν καὶ πρὸς τὴν λειτουργία τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς πλάνης, ἐνῶ ταυτόχρονα ἀξιολογεῖτε τὰ ὅρια ἐν γένει τοῦ πνεύματος.

Ὁ χρόνος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ στὸν πολὺ ἀξιόλογο γ' τόμο τοῦ ἔργου, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς ἀξίες, καὶ στὸν ὁποῖον εἶναι ἐπίσης διάχυτος ὁ ἴδιος πολυδιάστατος φωτισμὸς τοῦ ἀντικειμένου, σύμφωνα μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Δὲν μπορῶ, ὁμως, νὰ μὴ ἀναφερθῶ σὲ μία πρόταση ποῦ συμπεκνώνει, ὡς νομίζω, τὴν πεμπτοσύνη τοῦ φιλοσοφικοῦ σας στοχασμοῦ. «Αἱ ἀξίαι», γράφετε, «εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ ἐπιζητεῖ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιτυγχάνει, δι' αὐτῶν, ὄχι τόσον δικαίωσιν, ὅσον φωτισμὸν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως, ὡς αὐταξίας»².

Ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αὐταξίας, ἀπορρέει ὡστόσο ὄχι μόνον ἀπὸ

1. Αὐτ., σ. 110.

2. Αὐτ., σ. 304.

μία ειδικότερη φιλοσοφία τῶν ἀξιών, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μία γενικότερη θεώρηση τοῦ προβλήματος ἄνθρωπος κατὰ τὴν διπλὴ του ἀναφορὰ πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὡς συνολικῆς συνειδήσεως καὶ ὡς λίκνου μιᾶς ἀτελεύτητης δημιουργικῆς προσπάθειας τοῦ Εἴδους. Ἄν τοῦτο μπορεῖ νὰ ἐκφρασθεῖ μὲ τὸν ὄρο ἀνθρωπισμός, δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ταῦτα ἐπανάληψη τῶν διαφορῶν ἀνθρωπισμῶν ἢ ἀνθρωποκεντρισμῶν τῆς ἱστορίας, τῶν ὁποίων ἔχετε ἀποδείξει, σὲ διάφορες μελέτες σας, τὴν ἀνεπάρκεια ἢ τὴν μονομέρεια. Ἐμπνεόμενος ἀπὸ νεώτερες ἀντιλήψεις τῆς φιλοσοφίας, δείχνετε, ἀληθινά, μὲ σαφήνεια καὶ παραστατικότητα ὅτι ἡ ὀλοκλήρωση, στὸν ἄνθρωπο, συντελεῖται οὐσιαστικά μὲ τὴν μετάβαση ἀπὸ τὸ ἄτομο στὸ πρόσωπο. Ὅμως, ὅπως γράφετε, «ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης ὑπαρξιακῶς ὀλοκληροῦται μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως χαρισθῆ εἰς τὸ «σύ» διὰ τινος ἀγάπης ἀπηλλαγμένης παντός συμφέροντος»¹. Ἡ ἐλευθερία, συνεπῶς, δὲν ἀντιτίθεται, ἀλλὰ προϋποθέτει μᾶλλον τὸν ἀλτρουϊσμό. Ἐπιβεβαιώνει τὸν ἀκατάλυτο δεσμό τοῦ ἀτόμου μὲ τὴν κοινωνία. Καί, ἀκριβῶς γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, εἶναι ἀρρηκτα συνδεδεμένη μὲ τὴν εὐθύνη καὶ τὴν ὑποχρέωση.

Ἐπ' αὐτὴ τὴν σκοπιά, ἡ φιλοσοφία σας εἶναι δίχως ἄλλο ἓνα μῆνυμα αἰσιοδοξίας, παρ' ὅλες τὶς ἀντιξοότητες τῆς ἱστορίας.

Μία δεύτερη, θεμελιακὴ καὶ μόνιμη, ὡς νομίζω, ἀναφορὰ στὴν φιλοσοφική σας σκέψη εἶναι ἡ ἀξιολόγηση τῆς ἐννοίας τοῦ καιροῦ ἢ τῆς καιρικότητος. Δὲν τολμῶ νὰ ἐπεκταθῶ, ἐδῶ, στὴν ἐκθεση αὐτῆς τῆς τόσο σημαντικῆς, ἀλλὰ καὶ διεθνῶς ἀναγνωρισμένης συμβολῆς σας, πρᾶγμα πού θὰ μ' ἔκανε νὰ συνοψίσω ἓνα πολὺ πρόσφατο βιβλίο σας πού φέρει, ἀκριβῶς, τὸν τίτλο: Φιλοσοφία τῆς καιρικότητος². Εἶναι ὡστόσο χρήσιμο νὰ ὑπενθυμίσω, ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸ 1962, σὲ μία βαθυστόχαστη μελέτῃ σας ὑπὸ τὸν τίτλο «Χρονικαὶ καὶ "Καιρικαὶ" Κατηγορίαι»³, ἀφοῦ πολὺ ὀρθά, ἐπεσημάνατε τὴν συστηματικὴ, κάπως, ὑποτίμηση τοῦ χώρου, σὲ σχέση μὲ τὸν χρόνο, στὴν νεώτερη φιλοσοφία, διεκρίνατε μὲ πολλὴ σαφήνεια τὶς «χρονικῆς» ἀπὸ τὶς «καιρικῆς» κατηγορίες.

Ὁ Ἰωάννης Θεοδορακόπουλος, ὅπως τὸ ἔχετε ἐπισημάνει ὁ ἴδιος σὲ μελέτη

1. «Πρὸς τὴν ὄντολογικὴν ὀλοκλήρωσιν: ἀπὸ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ πρόσωπον», Ἐπιστ. Ἐπετηρὶς Παντείου Α.Σ.Π.Ε., 1973, σ. 187.

2. Ἀθήνα, ἐκδ. Καρδαμίτσα, 1984.

3. Φιλοσοφικοὶ Προβληματισμοί, 1, σσ. 97 ἐπ.

σας¹, είχεν ἐξάρει, σὲ μίαν ἔντονα ἰδεοκρατικὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, τὴν σημασία τοῦ χρόνου ὡς βιώματος καὶ ὡς θεμελιακοῦ πυρήνα τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότη-
τας. Ὁ ἔντονότερος δεσμός σας μὲ τὴν τέχνη, τὸ πλησίασμα τῶν ἐννοιῶν τοῦ χώρου
καὶ τοῦ χρόνου, τῆς διαρκείας καὶ τῆς ἐκτάσεως, ἐντελῶς φυσιολογικὰ στὴν προσω-
πικότητα καὶ τὸ ἔργο σας. Σὰς ἐπιτρέπουν ἓνα ἀκόμη οὐσιαστικότερο πλησίασμα τοῦ
παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν καὶ μὲ τὸ μέλλον. Ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι, ἡ διαχωριστικὴ
ζώνη ποὺ κρατάει σὲ ἀπόσταση τὸ χθὲς ἀπὸ τὸ αὔριο, μπορεῖ, κάτω ἀπὸ τὸν δημι-
ουργικὸ οἶστρο ποὺ συνέχει τὸν ἄνθρωπο, νὰ στενεύει ὀλοένα, ἔτσι ποὺ νὰ ἀνακύπτει,
κάθε φορά, στῆ ροὴ τοῦ χρόνου, ἡ μοναδική, ἀνεπανάληπτη στιγμή τοῦ «ἐπικαίρου»
ἢ τοῦ «χρονικῶς καιρίου».

Ἐπικαλεῖσθε συχνὰ τὸν στίχο τοῦ Ὀβιδίου: *Exegi monumentum aere peren-
nium*, γιὰ νὰ καταστήσετε ἐναργῆ τὴν «αἰωνιότητα» τοῦ ἔργου τέχνης. Θὰ Σὰς ὑπεν-
θύμιζα ἐδῶ, ὡς ἄμεση βιωματικὴ ἐμπειρία αὐτῆς τῆς αἰωνιότητος, τοὺς στίχους τοῦ
Προβλεγγίου:

Μιά τοῦ τεχνίτη εἶν' ἡ χαρὰ
κι' εἶν' ὑπερτάτη
Εἶν' ἡ ἀθάνατη στιγμή ποὺ πλάττει.

Διευρύνοντας, ὡστόσο, καὶ συστηματοποιώντας τὴν ἔννοια τῆς δημιουργίας καὶ
μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν καθαρῶς αἰσθητικὴ ἢ ἱστορικο-φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ κό-
σμου, προσφέρετε, νομίζω, πολλὰ στὴν σύγχρονη ἐπιστημολογία καὶ στοὺς καθέκα-
στα κλάδους τῆς ἐπιστήμης μία νέα σκοπιὰ διερευνήσεως τῶν προβλημάτων ποὺ τὶς
ἀπασχολοῦν. Ἀπὸ τὴν εἰδικότερη σκοπιὰ τῆς δικῆς μου ἐπιστήμης τὴν ὁποία ἐκαλλι-
έργησα πάντοτε σὲ συνάφειά μὲ τὴν φιλοσοφία. Ἐπὶ πλέον ἀντιλαμβάνομαι πόσον ἡ
δική σας φιλοσοφικὴ διάθεση μπορεῖ νὰ εἶναι σύγχρονη καὶ ἐποικοδομητικὴ.

Θὰ ἦταν βεβαίως «ἄκαιρο» νὰ θελήσω νὰ ἐκθέσω μὲ περισσότερη λεπτομέρεια
καὶ τὸν φιλοσοφικὸ σας στοχασμὸ καὶ τὶς δυνατὲς ὠφέλιμες ἐπιπτώσεις του στὴν
ἐπιστήμη καὶ τὴν πνευματικὴ ἐν γένει καλλιέργεια. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀπόψεις σας
ἔχουν ἄλλωστε σχολιασθεῖ καὶ ἀναγνωρισθεῖ διεθνῶς, περιποιώντας ἔτσι τιμὴ καὶ σὲ
Σὰς καὶ στῆ σύγχρονη ἑλληνικὴ παιδεία.

Μὴ θέλοντας νὰ μακρηγορήσω περισσότερο, δὲν θὰ μπορούσα, ὅπωςδῆποτε, νὰ
μὴ ὑπογραμμίσω ὅτι τὴν πλουσία καὶ γόνιμη δημιουργικὴ σας προσπάθεια τὴν διευ-

1. «Ὁ ἱστορικὸς χρόνος εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ι.Ν. Θεοδορακοπούλου», Ἐνατ. ἀπὸ τὸ Ἀφιέρωμα
στὸν Ι.Ν. Θεοδορακόπουλο, Φ.Σ. Παρνασσός, Ἀθήνα, 1975, σσ. 369-379.

ρύνετε τόσο ώστε να προσλάβει την μορφή ενός συλλογικού πνευματικού έργου με πολύπλευρες έκδηλώσεις στις οποίες συμμετέχουν άξιοι μαθητές και συνεργάτες σας. Ίδρύσατε την Έλληνική Έταιρεία Φιλοσοφικών Μελετών και το διεθνές περιοδικό «Διοτίμα» που αριθμεί 12 έτη επιτυχοῦς βίου. Επίσης το Ίδρυμα Έρευνας και Έκδόσεων Νεοελληνικής Φιλοσοφίας, καθώς και το Corpus τῶν Νεοελλήνων Φιλοσόφων που αριθμεί 20 σχεδόν χρόνια ζωής. Συμμετέχετε, επίσης, στην ίδρυση και λειτουργία διεθνῶν εταιρειῶν φιλοσοφίας. Έχετε διδάξει σὲ πολλά ξένα Πανεπιστήμια. Καταλαμβάνετε, τώρα, ἐπαξίως τὴν Ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, πρὸς τὴν ὁποίαν εὐχομαι νὰ διοχετευθεῖ ὁλόκληρος ὁ ἐνθουσιασμός σας, ἡ αἰσιοδοξία σας, ἡ πίστη σας στὸν ἄνθρωπο καὶ τὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες πού συνοδεύουν τὴν ἀκατάβλητη δημιουργικὴ σας προσπάθεια.

Εἶμαι ἰδιαίτερα εὐτυχῆς, κύριε Συνάδελφε καὶ ἀγαπητὲ Φίλε, διότι μοῦ ἔλαχε ἡ τιμὴ νὰ Σᾶς πῶ τὸ καλῶς ὀρίσατε στὸ Ἀνώτατο Πνευματικὸ Ίδρυμα τῆς Χώρας.

ΚΑΙΡΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἀκαδημίας, Κύριοι Συνάδελφοι, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Οἱ φιλόφρονες λόγοι Σας, Κύριε Πρόεδρε, καὶ ἡ τόσο τιμητικὴ γιὰ μένα παρουσίαση τοῦ ἔργου μου ἀπὸ τὸν συνάδελφο φίλο κ. Γεώργιο Βλάχο βρίσκουν στὴν συνείδησή μου βαθύτατην ἀπήχηση. Ἀνταποκρίνομαι πρὸς ἀμφοτέρωτα αὐτὰ τὰ ἐρεθίσματα μὲ τὴν συναίσθηση πὼς κορυφώνεται, κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτήν, ἡ συγκίνησή μου γιὰ τὴν ἔκβαση μιᾶς διαδικασίας πού ἐδικαίωσε τὶς μέχρι τώρα ἐπιστημονικὲς προσπάθειες, καὶ πού μὲ φέρνει σήμερα στὸ βῆμα αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εὐχαριστῶ καὶ ἐπισήμως τὸ Σῶμα ἐπειδὴ μὲ περιέλαβε στὶς δυνάμεις του, διαβεβαιώνοντάς το πὼς δὲν σκοπεύω νὰ παύσω ἐργαζόμενος, μὲ τὸν ἴδιο μέχρι τώρα ρυθμό, στὸν ἐπιστημονικὸ τομέα τὸν ὁποῖον ἀνέκαθεν, μὲ πάθος βιωματικὸ ὅσο καὶ μὲ νηφαλιότητα στοχασμοῦ, ἐκαλλιέργησα.

Ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω ἰδιαίτερα πόσο εἶμαι εὐγνώμων στὸν κ. Βλάχο ὁ ὁποῖος, παρουσιάζοντάς με σήμερα, δὲν στάθηκε ἀπλῶς σὲ μιὰν ἀνάλυση τοῦ ἔργου μου, ἀλλὰ ἐπροχώρησε ὡς μιὰν πολυδιάστατη συνθετικὴ σύλληψη τοῦ προσώπου μου. Ἀγαπητὲ συνάδελφε καὶ συμπαραστάτη, ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴν ἀξέχαστη περίοδο τῶν παραλλήλων πρυτανειῶν μας, αἰσθάνομαι ἀπόψε τὴν αἰδῶ τῆς κατὰ Πλωτῖνον ἐκδύ-